

Ankara'da Bir İlköğretim Okulunda El Yıkama Konusunda Yapılmış Olan Bir Müdahale Çalışması

AN INTERVENTION STUDY ON "HANDWASHING" AMONG SECONDARY SCHOOL STUDENTS IN ANKARA

Dr. Dilek ASLAN,^a Musa Uğur MERMERKAYA,^b F. Esin KAYA,^b Hasan KAYA,^b Ebru ESEN,^b Yaran KOBAN,^b Dr. Hikmet PEKCAN^a

^aHalk Sağlığı AD, ^bHacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi, ANKARA

Özet

Amaç: Bu çalışmada; ilköğretim öğrencilerinin el hijyeni konusundaki bilgi düzeylerinin saptanması ve doğru el yıkama davranışı basamaklarını yapma becerilerinin yeterliliğe dayalı eğitim yaklaşım yöntemlerinin kullanılarak değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Gereç ve Yöntemler: Araştırma Şubat 2005 tarihinde Akpınar Sağlık Ocağı bölgesinde bulunan bir ilköğretim okulunda öğrenim gören 87 öğrenci (6., 7. ve 8. sınıf öğrencileri) arasında yapılmıştır. Müdahale tipindeki bu çalışmaya 84 öğrenci katılmıştır (katılım yüzdesi= 96.6). Çalışmada müdahale yöntemi "önce-sonra" eğitim tekniğidir. Bu değerlendirmeler yapılırken 10 basamaklı "kontrol listeleri" kullanılmıştır.

Bulgular: Araştırmaya katılan 84 öğrencinin yaş ortalaması 13.46 ± 1.14 'tür. Öğrencilerin %48.8'i kız; %51.2'si erkektir. Öğrencilerin bilgi düzeylerinde bazı eksiklikler saptanmıştır. Örneğin "Ellerin ne kadar süre yıkanması gereklidir" sorusuna öğrencilerin 13 (%15.5)'ü 20 sn., 20 (%23.8)'si 25 sn., 30 (%35.8)'ü 30 sn.-1 dk., 21 (%25.0)'i, "bilmiyorum/fikrim yok" cevabını vermiştir. Beceri kontrol listesinde bulunan 10 basamağın doğru uygulama sıklığı eğitim öncesine göre artış göstermiştir ($p < 0.001$).

Sonuç: Bu çalışmada öğrencilerin el yıkama ile ilgili bilgi düzeyleri yetersiz bulunmuştur. Okulda bu konu ile ilgili eğitim çalışmalarını yapılması uygun bir yaklaşımdır. El yıkama gibi davranışların öğrenilmesi sürecinde "bilgi" önemlidir, ancak bu bilgilerin davranışa yansımaları için "beceri eğitimlerinin" yapılması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: El yıkama, öğrenci, bilgi, davranış

Türkiye Klinikleri J Med Sci 2006, 26:157-162

Abstract

Objective: The aim of this study was to determine the knowledge level of secondary school students on hand hygiene and to evaluate "handwashing" behaviors of the students using competency based training approach.

Material and Methods: The study group comprised 87 students (6th, 7th, and 8th graders) of a secondary school in the catchment area of Akpınar Health Care Unit in February 2005. Eighty-four students participated in this intervention study (participation rate= 96.6%). The intervention method was "before-after" training technique. A checklist including 10 steps was used to evaluate the handwashing behaviors of the students.

Results: Mean age of the students was 13.46 ± 1.14 . Overall, 48.8% were females and 51.2% were males. The knowledge level of the study group was inadequate. For example the answer to the question "How long should one wash his/her hands?", was 20 seconds in 13 students (15.5%), 25 seconds in 20 students (23.8%), and 30-60 seconds in 30 students (35.8%); 21 students (25.0%) replied as "no comment/do not know" to this question. There was an increase in the frequency of "correct" handwashing practices for the 10 steps of the checklist ($p < 0.001$).

Conclusion: Knowledge level of the students about handwashing was inadequate in this study. Conducting training programs at school might be an appropriate approach. "Knowledge" is important to learn behaviors, however, "skill based training methods" are recommended for reflecting "knowledge" to "practice".

Key Words: Handwashing, students, knowledge, behavior

Sağlık sorunlarını çözebilmek için kişisel hijyen çok önem taşımaktadır. Bulaşıcı hastalıklar başta olmak üzere birçok hasta-

lığı önlenmesi için temel bir yaklaşım olan kişisel hijyen uygulamaları arasında tuvaletten sonra el temizliği, el-yüz temizliği, düzenli banyo yapılması, temizlik işlemlerinde sabun ve akan su kaynağı kullanılması, yemek hazırlamadan önce, yemekten önce ve sonra el temizliği, tırnak temizliği, ağız ve diş bakımı, ayak temizliği, saç bakımı ve temizliği, temiz giyecek ve çamaşır kullanılması, kendine ait çamaşır, havlu, ayakkabı ve terliğin kullanılması gibi önlemler sayılabilir.^{1,2}

Geliş Tarihi/Received: 22.06.2005 Kabul Tarihi/Accepted: 01.02.2006

Yazışma Adresi/Correspondence: Dr. Dilek ASLAN
Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi,
Halk Sağlığı AD, 06100, Sıhhiye, ANKARA
diaslan@hacettepe.edu.tr

Copyright © 2006 by Türkiye Klinikleri

El hijyeni yukarıda sayılan kişisel temizliğin bir göstergesi olarak kabul edilmektedir. Bu doğru davranış en önemli enfeksiyon kontrol yöntemleri arasında yer almaktadır.³ Optimal el hijyenini sağlamak dünyada mevcut tedavi yöntemleri ile tedavi edilemeyen dirençli hale gelmiş enfeksiyonları ve bunların yayılımını sınırlayacak en önemli yöntemdir.²

Çocuklar anne ve babalarından öğrendikleri sağlık bilgilerinin üzerine ilkokulda öğrendiklerini ekleyerek, sağlıklı bir birey olma yolunda ilk adımı atarlar. Anne ve babanın yaptığı olumlu veya olumsuz davranışları taklit ederek bir davranış biçimi geliştirirler ve uzun bir zaman bunların doğruluğu ve yanlışlığı üzerinde hüküm vermezler.

Toplumda el yıkama yetişkinler tarafından çoğunlukla “sıradan” bir iş gibi görüldüğü için bu konudaki eğitimler alışkanlık kazandırmada çok başarılı olamamaktadır. Ancak, çocuklara ve gençlere yeni bir davranış yapısı kazandırmak, ön yargı, yanlış inanış ve alışkanlıklarla sabitlenmiş yetişkinlerin tutum ve davranışlarını değiştirmekten daha kolay olabilir.

El yıkama ile ilgili eğitimlerin 2 şekilde yapılması uygun olur. Bunlardan birinci yaklaşım doğru becerinin uygulanabilmesi için öğrencilerin yeterli bilgiye sahip olmalarının öncelenmesidir. İkinci yaklaşım ise; becerilerin doğru olarak uygulanmasının sağlanmasına yönelik kurgulanmalıdır. El yıkama ile ilgili her basamak ayrı ayrı çalışılmalı; bu çalışmalar sonucunda da basamakların öğrenciler tarafından yapılabilme durumları değerlendirilmelidir. Bu noktada “Yeterliliğe Dayalı Eğitim (YDE)” yaklaşımından bahsetmek yerinde olur. YDE sisteminde gelişimin ünitesi bilgi ve becerinin tam ve birlikte öğrenilmesidir ve öğrenen veya katılımcı merkezlidir.⁴

Bu nedenle bu çalışmada; ilköğretim öğrencilerinin el hijyeni konusundaki bilgi düzeylerinin saptanması; el yıkama konusunda davranışlarının belirlenmesi ve öğrencilerin doğru el yıkama becerisi basamaklarının yeterliliğe dayalı yaklaşım yöntemlerinin yapabilmeleri amaçlanmıştır.

Gereç ve Yöntemler

Bu araştırma, Akpınar Sağlık Ocağı bölgesinde bulunan bir ilköğretim okulunda yapılmıştır. Araştırmanın evrenini Şubat 2005 tarihi itibarıyla okulda 6., 7. ve 8. sınıflarda öğrenim gören 87 öğrenci oluşturmuştur. Araştırma kapsamında herhangi bir örneklem seçilmemiş, evrenin tamamına ulaşılması hedeflenmiştir. Üç öğrenci araştırma sırasında okulda olmadığı için araştırmaya katılmamıştır. Toplam katılımcı sayısı 84 (katılım yüzdesi= 96.6)’tür.

Araştırmada veri toplamak için 24 soru içeren ve 5 temel bölümden oluşan bir anket formu kullanılmıştır. Anketin ilk 4 bölümünde temel bilgiler toplanmıştır (sosyo-demografik özellikleriyle ilgili bazı bilgiler, ev koşulları ve konut ile ilgili bazı bilgiler, kişisel bazı özellikler, el hijyeni ile ilgili bazı bilgiler). Anketin son bölümünde ise öğrencilerin el yıkama davranışlarının değerlendirileceği bir “beceri kontrol listesi” bulunmaktadır.

Çalışma 2 bölümde tamamlanmıştır. Birinci bölümü öğrencilerinin bilgilerinin değerlendirildiği anket formunun uygulanması olmuştur. Veriler 40 dk.lık bir süre içinde “gözlem altında” anket uygulaması yöntemi ile toplanmıştır. Anketin uygulanmasından sonra (araştırmanın 2. bölümü) lavabolara gidilmiş; her bir öğrenciye gerekli ortam altında el yıkatarak eğitim öncesi davranışlarının değerlendirildiği “beceri kontrol listesi” doldurulmuştur. Yapılan bu değerlendirmenin hemen ardından Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Eğitimi ve Bilişimi Anabilim Dalı’ndan temin edilen “beceri kontrol listesi” ile örtüşen 5 dk.lık bir video sunumu yapılmıştır. Video sunumun ardından ise öğrencilere “kontrol listesi” kullanılarak bir “el yıkama gösterimi” yapılmıştır. Bu aşamadan sonra öğrencilerin el yıkama davranışları “tekrar” değerlendirilmiştir. Değerlendirme anında daha önce kullanılan beceri kontrol listesi “tekrar” doldurulmuştur.

Veri girişi ve analizi için SPSS istatistiksel paket programı; rapor yazımı için ise Microsoft Word programı kullanılmıştır. Analizler sırasında Mc-Nemar testi ve χ^2 testi kullanılmıştır.

Etik konular:

- Araştırmanın yapılabilmesi için okul müdüründen gerekli izinler alınmıştır.
- Öğrencilere el yıkama ve el hijyeni ile ilgili eğitim verilmiştir.
- Araştırmaya katılım gönüllülük esasında yapılmıştır. Katılımcıların isimleri alınmamış, eğitim ile ilgili karşılaştırmalar yapılabilmesi için numaraları alınmıştır.

Bulgular

Araştırmaya katılan 6-7-8. sınıf öğrencilerinin hijyen alışkanlıkları ve el yıkama durumlarını saptamak amacıyla yapılmış olan bu çalışmanın bulguları “sosyo-demografik bazı özellikler”, “el hijyeni ile ilgili bazı özellikleri” ve “el yıkama becerilerinin eğitim verilmesinden önce ve sonra değerlendirilmesi” ile ilgili bölümlerde sunulmuştur.

Altıncı, 7. ve 8. sınıflardaki öğrencilerin sayısı sırasıyla; 24, 27, 33’tür. En fazla öğrenci 8. sınıfta bulunmaktadır (%39.3). Kız ve erkek öğrencilerin sayıları sırasıyla 41 (%48.8) ve 43 (%51.2)’tür. Yaş ortalaması 13.46 ± 1.14 ’tür. Anketi yanıtlayanların 71 (%84.5)’i çekirdek aileye sahiptir (Tablo 1).

Ankete katılan öğrencilerin %63.1’inin yemeklerden önce, %59.5’inin yemeklerden sonra, %81.0’inin tuvaletten çıktıktan sonra, %50.0’inin eve girince, %76.2’sinin elleri kirlenince, %71.4’ünün sabah kalkınca “her seferinde” elini yıkadığı tespit edilmiştir. Araştırmaya katılan öğrencilerin %52.4’ünün tuvalete girmeden önce ellerini “hiç” yıkamadığı tespit edilmiştir (Tablo 2).

Çalışma yapılan 84 öğrencinin el hijyeni ile ilgili bazı bilgilerinin değerlendirilebilmesi için uygulanan ankette ilgili 5 sorusu bulunmaktadır. “Ellerin ne kadar süre yıkanması gereklidir” sorusuna öğrencilerin 13 (%15.5)’ü 20 sn., 20 (%23.8)’si 25 sn., 30 (35.8)’u 30 sn.-1 dk., 21 (%25.0)’i “bilmiyorum/fikrim yok” cevabını vermiştir. Dokuz öğrenci (%10.7) ellerin yıkadığı suyun sıcaklığının soğuk olması gerektiğini, 60 öğrenci (%71.4) ılık olması gerektiğini, 9 öğrenci (%10.7) sıcak olması gerektiğini düşünmektedir. Beş öğrenci ise “bilmiyorum/fikrim yok” cevabını,

Tablo 1. Öğrencilerin sosyo-demografik bazı özellikleri (Şubat, 2005).

Özellik	Sayı	%
Cinsiyet		
Erkek	43	51.2
Kız	41	48.8
Yaş grubu		
< 13	20	23.8
13	23	27.4
> 13	41	48.8
Ort. $\pm$ SS	13.46 ± 1.14	
Ortanca	13	
Alt-üst değer	12-17	
Sınıfı		
6	24	28.6
7	27	31.2
8	33	39.3
Kardeşi olma durumu		
Yok	5	6.0
Var	79	64.0
Ort. $\pm$ SS	2.15 ± 0.17	
Ortanca	2	
Alt-üst değer	0-7	
Aile tipi		
Çekirdek	71	84.5
Geniş	9	10.7
Parçalanmış	4	4.8.
Toplam	84	100.0

Tablo 2. Öğrencilerin ellerini yıkama ile ilgili alışkanlıkları (n= 84) (%) (Şubat, 2005)*.

Özellik	Her seferinde	Sıklıkla	Hiç
Yemeklerden önce	63.1	27.4	9.5
Yemeklerden sonra	59.5	31.0	9.5
Tuvalete girmeden önce	35.7	11.9	52.4
Tuvaletten çıktıktan sonra	81.0	15.5	3.5
Eve girince	50.0	29.8	20.2
Kirlenince	76.2	22.6	1.2
Sabah kalkınca	71.4	22.6	6.0

*Satır yüzdeleri alınmıştır.

bir öğrenci de “fark etmez” cevabını işaretlemiştir. Eller yıkanırken takıların çıkartılmasının gerekli olduğunu düşünenlerin sayısı 65 (%77.4)’tir. Öğrencilerin 81 (%96.4)’i ellerin yıkandıktan sonra “kurulanması gereklidir” cevabını işaretlemiştir (Tablo 3).

Ellerin tam olarak temizlenmesi için “sadece su kullanılması yeterlidir” diyenler 4 (%4.8) öğ-

Tablo 3. Öğrencilerin el hijyeni hakkında sahip oldukları bazı bilgilerin değerlendirilmesi (Şubat, 2005).

Özellik	Sayı	%
El yıkama süresi		
20 sn.	13	15.5
25 sn.	20	23.8
30 sn.-1 dk.	30	35.8
Fikrim yok/Bilmiyorum	21	25.0
Suyun sıcaklığı		
Soğuk	9	10.7
Ilık	60	71.4
Sıcak	9	10.7
Fikrim yok/Bilmiyorum	5	6.0
Fark etmez	1	1.2
Eller yıkanırken takıların çıkarılması		
Evet, gereklidir	65	77.4
Hayır, gerekli değildir	15	17.7
Fikrim yok/Bilmiyorum	4	4.9
Ellerin yıkandıktan sonra kurulanması		
Evet, kurulanmalıdır	81	96.4
Hayır, kurulanmamalıdır	-	-
Fikrim yok/Bilmiyorum	3	3.6
Toplam	84	100.0

Tablo 4. Öğrencilerin yeterli el hijyeninin sağlanması için kullanılmasının gerekli olduğunu düşündükleri temizlik malzemeleri (Şubat, 2005).

Yeterli el hijyeni için kullanımı gerekli olan temizlik malzemeleri	Sayı	%*
Sadece su	4	4.8
Su ve sabun	78	92.9
Kolonyalı mendil	29	34.5
Kolonya	8	9.5
Sabunlu bez	16	19.0
Havlu	25	29.8

* Birden fazla şık işaretlenmiştir.

renci, “su ve sabun birlikte kullanılmalıdır” diyen öğrenci sayısı 78 (%92.9), “kolonyalı mendil kullanılması gereklidir” diyen öğrenci sayısı 29 (%34.5), “kolonya kullanılmalıdır” diyenler 8 (%9.5), “sabunlu bez kullanılmalıdır” diyenler 16 (%19.0), “havlu kullanılmalıdır” diyenler 25 (29.8) öğrencidir (Tablo 4).

Öğrencilerin eğitim öncesi ve sonrası el yıkama becerileri karşılaştırıldığında, giysilerin kollarını katlayarak saat, yüzük vb. takılarını çı-

karma yüzdesi eğitimden önce 41 öğrenci (%48.8) iken, eğitimden sonra 72 öğrenci (%85.7) olmuştur. Öğrencilerden ele bir miktar sıvı sabun alma basamağını eğitimden önce 2 kişi, musluğu açma basamağını ise 1 kişi yapmazken eğitimden sonra bu basamakları tüm öğrenciler yapmıştır. Eğitim verilmeden önce öğrencilerin 55 (%65.5)’inin bir miktar su ile sabunun köpürmesini sağladığı, eğitimden sonra ise bu sayının 74 (%88.1)’e çıktığı görülmüştür. Eğitimden önce sadece 9 (%10.7) öğrencinin musluğu kapayarak elde kalan köpükle ellerini ovduğu görülmüşken, eğitimden sonra bu sayı 39 (%46.4)’a yükselmiştir. Eğitim verilmeden önce öğrencilerin 23 (%27.4)’ü 2 elini kenetleyerek parmak aralarını (baş parmak unutulmadan) temizlerken, eğitimden sonra bu sayı 81 (%96.4) olmuştur. Öğrencilerin eğitimden önce sadece 16 tanesi (%19.0) el bileklerini ovarak temizlerken, eğitimden sonra bu sayı 71 (%84.5)’e yükselmiştir. Öğrencilerin eğitim verilmeden önce 68 (%81)’inin musluğu açarak elleri ovar şekilde yıkayıp, köpüğü tamamen akıtma ve elleri durulama işlemini yaptığı, eğitimden sonra ise bu basamağı yapabilenlerin 84 (%100.0)’e çıktığı görülmüştür. El yıkama becerileri gözlenen öğrencilerin 22 (%26.2)’si eğitimden önce üzerine elle su akıtılarak musluk vidasını durulama ve musluğu kapatma işlemini yapmışken, eğitim verildikten sonra 60 öğrenci (%71.4) bu basamağı yapmıştır. Eğitimden önce öğrencilerin 78 (%92.9)’inin ellerini kuruladığı, eğitimden sonra ise 84 (%100.0)’ünün ellerini kuruladığı görülmüştür (Tablo 5).

Ankete katılan öğrencilerin cinsiyet, sınıf, aile tipi, annenin öğrenim durumu, babanın öğrenim durumu, annenin çalışma durumu, babanın çalışma durumu ile el yıkama ile ilgili doğru bilgilere sahip olma durumları arasındaki ilişki incelenmiştir (“El yıkama süresi 30 sn. ile 1 dk. arasında olmalıdır”, “Eller ılık veya soğuk su ile yıkanmalıdır”, “Eller yıkandıktan sonra kurulanmalıdır”, “Eller yıkanırken takıların çıkarılması gereklidir”). Bunlardan sadece aile tipi ile “eller ılık veya soğuk su ile yıkanmalıdır” ifadesini bilme durumları arasında sınırdaki bir anlamlı ilişki bulunmuştur (p= 0.05) (Tablo 6).

Tablo 5. Öğrencilerin eğitim öncesi ve sonrasında “el yıkama becerisi” ile ilgili basamakları yapma durumları (Şubat, 2005).

Basamak	Önce		Sonra		p*
	Sayı	%	Sayı	%	
1. Giysilerin kollarını katlayarak saat, yüzük vb. takıları çıkarma	41	48.8	72	85.7	< 0.001
2. Ele bir miktar sıvı sabun alma	82	97.6	84	100.0	< 0.001
3. Musluğu açma	83	98.8	84	100.0	< 0.001
4. Bir miktar su ile sabunun köpürmesini sağlama	55	65.5	74	88.1	< 0.001
5. Musluğu kapayarak elde kalan köpükle elleri ovma	9	10.7	39	46.4	< 0.001
6. İki eli kenetleyerek parmak aralarını (baş parmak unutulmadan) temizleme	23	27.4	81	96.4	< 0.001
7. El bileklerini ovarak temizleme	16	19.0	71	84.5	< 0.001
8. Musluğu açarak elleri ovar şekilde yıkayıp köpüğü tamamen akıtma ve elleri durulama	68	81.0	84	100.0	< 0.001
9. Üzerine elle su akıtılarak musluk vidasını durulama ve musluğu kapatma	22	26.2	60	71.4	< 0.001
10. Elleri kurulama	78	92.9	84	100.0	< 0.001

* Mc-Nemar testi kullanılmıştır.

Tartışma

Hastalıkların oluşmasını engellemek için yapılan kişisel koruyucu önlemlerin başında kişisel hijyen uygulamaları gelmektedir. Bireyin kendi çabasıyla alacağı bazı önlemler, onun daha sağlıklı bir yaşam sürmesine yardımcı olacaktır.⁵ El yıkama alışkanlıkları ile ilgili kimi farklılıklar belirlenmişse de araştırma yapılan öğrencilerin neredeyse tümünün her seferinde veya sıklıkla (%96.5) tuvaletten çıktıktan sonra ellerini yıkadıklarını bildirmeleri el temizliği açısından olumlu bir tutuma sahip olduklarını düşündürmektedir. Fakat yemeklerden önce (%63.1) ve yemeklerden sonra (%59.5) “her seferinde” el yıkama yüzdesinin düşük olması el temizliği açısından sahip oldukları tutumun yeterli olmadığını göstermektedir. Ankara’da farklı sosyo-ekonomik düzeye sahip iki ilçedeki iki okulda yaptıkları bir çalışmada, öğrencilerin en fazla “tuvaletten çıktıktan sonra”, ellerini yıkadıklarını saptamışlardır.⁶ Bu çalışmada da diğer çalışmalara benzer şekilde tuvaletten çıktıktan sonra el yıkama alışkanlığının yüksek olması önemli bir bulgudur. Fekal-oral yolla bulaşan mikroorganizmaların kontrolünde en etkili yöntemin el yıkama alışkanlığının olduğu belirtilmektedir.^{7,8} El yıkama alışkanlığının kazanılması ile ilgili toplumun tamamının bilgilendirilmeye ve eğitime ihtiyacı vardır. Ancak bu noktada bazı risk grupları daha öncelikli olabilir. Konu ile ilgili çalışmalar bulunmaktadır. Örneğin, İngiltere’de 98 hastanın katıldığı bir prospektif kohort çalışmasında hasta-

Tablo 6. Öğrencilerin aile tipi ile “eller ılık veya soğuk su ile yıkanmalıdır” ifadesini doğru bilme durumları arasındaki ilişki (Şubat, 2005).

Aile Tipi	Eller Ilık veya Soğuk Su ile Yıkanmalıdır					
	Evet		Hayır		Toplam*	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Çekirdek aile	61	85.9	10	14.1	71	84.5
Geniş aile ve parçalı aile	8	61.5	5	38.5	13	15.5
Toplam	69	82.1	15	17.9	84	100.0

* Sütun yüzdesidir; diğer yüzdelere satır yüzdesidir, χ^2 değeri= 4.51; p= 0.05.

ların el yıkama ve el hijyeni ile ilgili desteklenmesinin onların bu konudaki davranışlarını olumlu etkilediği ortaya koyulmuştur.⁹

Araştırma grubunda kız öğrenciler ve erkek öğrenciler arasında el yıkama bilgi ve davranışları açısından istatistiksel olarak anlamlı sonuç bulunamamıştır. Kız ve erkek öğrencilerin benzer sosyo-ekonomik ve öğrenim düzeyine sahip olmaları bu farkın oluşmamasının bir nedeni olabilir.

Yapılan çalışmada bilgi düzeyi ile davranışlar arasında bir bilgi (eller yıkanmadan önce saat, yüzük... vb. takıların çıkarılması) haricinde anlamlı sonuç bulunmamıştır. Bu sonuç eğitimin sadece bilgi odaklı olmaması gerektiğini düşündürmektedir. Doğruyu bilmek her zaman doğruyu uygulayabilmek demek değildir.

Bu çalışmada yeterliliğe dayalı eğitim yaklaşımı kullanılmıştır. Bu yaklaşımda daha önce de belirtildiği gibi el yıkama becerisi ile ilgili “kontrol listeleri” kullanılmış olup öğrenciler eğitim öncesi ve sonrasında bu kontrol listeleri kullanılarak değerlendirilmiştir. El yıkama ile ilgili her bir basamak gözlem yolu ile değerlendirilmiştir. Konu ile ilgili eğitim “gösterim (demonstrasyon)” yöntemi ile yapılmıştır. Gösterim aşamasında bir eğitimcinin doğru basamakları bütün öğrencilere göstermesi ve ilgili video filminin izletilmesi şeklinde 2 aşamada gerçekleştirilmiştir. Değerlendirmeler ise eğitim verildikten 1 hafta sonra tamamlanmıştır. Eğitim sonrasında “el yıkama kontrol listesi”nde yer alan 10 basamağın tamamının doğru uygulanma sıklığında artış saptanmıştır ($p < 0.001$). Beceri basamaklarında saptanan bu artış yeterliliğe dayalı eğitim yaklaşımında hedeflenen bir durumdur.⁴ Bu noktadan hareketle beceri içeriği olan davranışların aynı yaklaşım kullanılarak kurgulanması ve uygulanması önerilmektedir.

Bu araştırmada öğrencilerin el yıkama ile ilgili bilgi düzeyleri yetersiz bulunmuştur. Okulda bu konu ile ilgili eğitim çalışmaları yapılması uygun bir yaklaşım olabilir. El yıkama gibi davranışların öğrenilmesi sürecinde “bilgi” önemlidir, ancak bu bilgilerin davranışa yansımaları için “beceri eğitimlerinin” yapılması önerilmektedir.

KAYNAKLAR

1. Curtis V, Biran A, Deverell K, Hughes C, Bellamy K, Drasar B. Hygiene in the home: Relating bugs and behaviour. *Soc Sci Med* 2003;57:657-72.
2. Guinan ME, McGuckin-Guinan M, Sevareid A. Who washes hands after using the bathroom? *Am J Infect Control* 1997;25:424-5.
3. Tietjen L, Cronin W, McIntosh N. Aile planlaması hizmetlerinde enfeksiyonu önleme. Dilsiz G, çeviri editörü. *Problem Çözmeye Yönelik Rehber*. 1. Baskı. Ankara: JHPIEGO Corporation; 1992. s.11-7.
4. Özvarış ŞB, Demirel Ö. Eğitim hedeflerinin belirlenmesi, içeriğin düzenlenmesi ve öğrenme modelleri. Özvarış ŞB, Demirel Ö, editörler. *Öğrenen merkezli tıp eğitimi eğitici rehberi*. 1. Baskı. Ankara: TTB ve Tıp Eğitimi ve Bilişimi AD. Yayınları; 2002. s.65-92.
5. Dirican R, Bilgel N. Kişisel Sağlığı Koruma Önlemleri. *Halk Sağlığı (Toplum Hekimliği)*. 2. Baskı. Bursa: Uludağ Üniversitesi Basımevi; 1993. s.493-503.
6. Güleç M, Topbaş M, Kır T, Hasde M. Ankara’da sosyoekonomik düzeyi farklı iki yerleşim yerindeki iki ilköğretim okulundan seçilen öğrencilerde el yıkama alışkanlıkları. *Türk Hijyen ve Deneysel Biyoloji Dergisi* 2000;57:71-6.
7. Barbacane JL. Back to the basics: Handwashing. *Geriatr Nurs* 2004;25:90-2.
8. Çan G, Topbaş M, Kapucu M. Trabzon’da iki farklı yerleşim yerindeki ilköğretim öğrencilerinin kişisel hijyen alışkanlıkları. *MEÜ Tıp Fak Derg.* 2003;4:327-32.
9. McGuckin M, Waterman R, Storr IJ, et al. Evaluation of a patient-empowering hand hygiene programme in the UK. *J Hosp Infect* 2001;48:222-7.